

એકમ

1

પ્રસ્તાવના, માળખું અને વ્યવસ્થાપન

રૂપરેખા

- 1.0 ઉદ્દેશો
- 1.1 પ્રસ્તાવના
- 1.2 ડી.ડી.સી.ની 19મી આવૃત્તિ
- 1.3 ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ પદ્ધતિનો વૃદ્ધિ અને વિકાસ
- 1.4 બંધારણ/માળખું
- 1.5 દશાંશ/અપૂર્ણાંકના ગુણધર્મો
 - 1.5.1 દશાંશ અપૂર્ણાંકમાં અંકોનું સ્થાન મૂલ્ય સ્થિર હોય છે
 - 1.5.2 દશાંશ અપૂર્ણાંકમાં જમણી બાજુના વધારાના શૂન્યનું મૂલ્ય :
 - 1.5.3 અંકોનું કર્મવાચક મૂલ્ય
- 1.6 સંજ્ઞા
- 1.7 સારાંશ
- 1.8 તમારી પ્રગતિ ચકાશો
- 1.9 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 1.10 સંદર્ભ અને વિશેષ વાંચન

1.0 ઉદ્દેશો (Objectives)

આ યુનિટમાં અમો તમોને ડ્યૂઈ ડેસીમલ ક્લાસિફિકેશન (ડી. ડી. સી.)ની 19મી આવૃત્તિ, તેની મૂળભૂત યોજના, સંજ્ઞાના વિશિષ્ટ લક્ષણો અને ત્રણ ખંડોની રચના જેમ કે ખંડ 1 : કોઠા, ખંડ 2 : અનુસૂચિઓ અને ખંડ 3 : સાપેક્ષ સૂચિની ઓળખ કરાવીશું.

આ યુનિટ વાંચ્યા પછી તમો :

- આ યોજના વિશેના મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ સમજાવી શકશો.
- દશાંશ અપૂર્ણાંક તો આ યોજનામાં ઉપયોગમાં લેવાયેલ સંજ્ઞાત્મક પદ્ધતિના ગુણધર્મોનું વર્ણન કરી શકશો.
- આ યોજનાની મૂળભૂત રચના વિષે વર્ણન કરી શકશો.
- ડી.ડી.સી.ના ત્રણ ખંડોની વિશેષતા વિષે વર્ણન કરી શકશો.

1.1 પ્રસ્તાવના (Introduction)

વર્ગીકરણનો અર્થ વસ્તુઓ, પદાર્થો, કે સત્વો (entities)ને એક કરતા વધારે વર્ગોમાં વિભાજિત કરવું તેવો હોય છે. વસ્તુઓ, વ્યક્તિઓ, પદાર્થોને તેમની કોઈ એક લાક્ષણિકને આધારે અન્ય વસ્તુઓ, વ્યક્તિઓ અને પદાર્થોની અલગ તારવવા એટલે વર્ગીકરણ. આમ વર્ગીકરણનો મુખ્ય હેતુ એક સરખી લાગતી વસ્તુઓને એક જૂથમાં રાખવી અને અલગ લાગતી વસ્તુઓને જુદી રાખવી.

આપણી રોજિંદી કામગીરીમાં જાણે અજાણે આપણે વર્ગીકરણનો ઉપયોગ કરીએ છીએ અને તેનો અનુભવ કરતા હોઈએ છીએ. જેમ કે હાઈપર માર્કેટ કે સુપર માર્કેટમાં તમામ ચીજ વસ્તુઓને તેની લાક્ષણિકતાને આધારે ગોઠવવામાં આવે છે. જેમ કે ખાદ્ય ચીજો, શાકભાજી, ફળ-ફળાદી, ધાન્ય ચીજો, ખાદ્ય તેલ, ઇલેક્ટ્રોનિક્સ વગેરે. એવી જ રીતે આપણા ઘરમાં રસોડાની વસ્તુઓ પણ તેના ગુણધર્મ પ્રમાણે ગોઠવવામાં આવે છે. દવાની દુકાનમાં દવાઓને રોગની લાક્ષણિકતા કે બ્રાન્ડ કે કંપનીના નામ પ્રમાણે ગોઠવવામાં આવે છે. પોસ્ટ ઓફિસ અવા કુરિયર કંપની પણ જુદા જુદા વિસ્તારના પિનકોડ નંબર પ્રમાણે પત્રો કે પાર્સલની ગોઠવણી કરે છે. આમ વર્ગીકરણ આપણા રોજિંદા વ્યવહારમાં એક યા બીજી રીતે વણાયેલ છે.

ગ્રંથાલયોમાં પણ પ્રલેખો એટલે કે પુસ્તકો અને અન્ય વાંચન સામગ્રીને વિષય પ્રમાણે ચોક્કસ જગ્યાએ ગોઠવવામાં આવે છે જેથી જ્યારે કોઈ પ્રલેખની જરૂર પડે તો તેને ત્વરિત શોધી શકાય અને પુનઃ તેના સ્થાને ગોઠવી શકાય. આમ આ માટે વૈશ્વિક ખ્યાતનામ અને અધિકૃત વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. જેમ કે ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ, લાઈબ્રેરી ઓફ કોંગ્રેસ વર્ગીકરણ, યુનિવર્સલ ડેસિમલ વર્ગીકરણ, રંગનાનની દ્વી બિંદુ વર્ગીકરણ, બિલસની બિબ્લીઓગ્રાફિક વર્ગીકરણ વગેરે જેવી ઘણી વર્ગીકરણ પદ્ધતિઓ છે.

1.2 ડી.ડી.સી.ની 19મી આવૃત્તિ (19th Edition of D.D.C.)

ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ પદ્ધતિના રચયિતા મેલ્વિલ લુઈસ કોસુમ્ ડ્યૂઈનો જન્મ 10 ડિસેમ્બર 1851ના રોજ ન્યુયોર્કના આદમ્સ સેન્ટરમાં થયો હતો. જન્મથી તેમને વિવિધ વસ્તુઓને વ્યવસ્થિત ક્રમમાં ચોક્કસ જગ્યાને ગોઠવવાનો શોખ હતો. તેથી તેઓ નાનપણમાં તેમની માતાને ઘરમાં આ કામમાં મદદ કરતા હતા. એટલે બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો મેલ્વિલ ડ્યૂઈમાં ગ્રંથાલયના ગુણો બાળ અવસ્થાથી જોવા મળતા હતા. તેમના પિતા એક ડિપાર્ટમેન્ટલ સ્ટોર ચલાવતા હતા તો પગરખાં બનાવવાની કામગીરી કરતા હતા.

મેલ્વિલ ડ્યૂઈએ ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન અભ્યાસક્રમમાં 1870માં આમહર્સ્ટ કોલેજમાં પ્રવેશ મેળવ્યો. ઈ. સ. 1872માં તેમને આમહર્સ્ટ કોલેજમાં ગ્રંથાલય વિદ્યાર્થી (Library Student) તરીકે ગ્રંથાલય મદદનીશ તરીકે હંગામી ધોરણે સેવામાં જોડાયા. આમહર્સ્ટ કોલેજ ગ્રંથાલયમાં તે સમયે ગ્રંથસંગ્રહને ગોઠવવાની પદ્ધતિ અનુકૂળ ન લગતા ગ્રંથાલયના ગ્રંથસંગ્રહને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવવા ઈ. સ. 1873માં એક યોજના રજૂ કરી. તેમની ઉત્કૃષ્ટ કામગીરીને ધ્યાનમાં લઈ 1874માં આજ ગ્રંથાલયમાં તેમની મદદનીશ કોલેજ ગ્રંથાલય તરીકે તેમની કાયમી નિમણૂંક થઈ. સતત ત્રણ વર્ષના અવિરત પ્રયાસોથી 1876માં તેમણે સૂચીકરણ અને નિર્દેશીકરણની (Cataloguing & Indexing) અનોખી પદ્ધતિ વિકસાવી જેને ડ્યૂઈ ડેસિમલ ક્લાસિફિકેશન (ડી.ડી.સી.) તરીકે વધુ પ્રચલિત થઈ. જો કે 1876ની આ પ્રથમ આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના (Preface) માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે ડી.ડી.સી.ની રચના સૂચીકરણ અને નિર્દેશીકરણ (Indexing) ના હેતુ માટે કરવામાં આવી હતી પરંતુ ફલક (Shelf) પર પુસ્તકો અને પુસ્તિકાઓ (Pamphlets)ની ગોઠવણી માટે પણ આ પદ્ધતિ એટલીજ ઉપયોગી બનશે. આમ સમય જતા આ પદ્ધતિ વર્ગીકરણ પદ્ધતિ તરીકે ઓળખાવા લાગી.

1.3 ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ પદ્ધતિનો વૃદ્ધિ અને વિકાસ

(Growth & Development of Dewey Decimal Classification)

ડી.ડી.સી.ની પ્રથમ આવૃત્તિ 1876માં કુલ 44 પાનામાં પ્રકાશિત થઈ જેમાં 1 પાનું મુખપૃષ્ઠ માટે, 1 પાનું શીર્ષક માટે, 8 પાનાં પ્રસ્તાવના (Preface) માટે, 12 પાનાં કોઠા અને અનુસૂચિ (Tables & Schedules) માટે, 18 પાનાં સૂચિ (Index) માટે, 2 પાનાં સમજૂતી (Explanatory) માટે તો 2 પાનાં વિષય સૂચિ (Subject Catalogue) સમાવેશ થાય છે. આ પ્રથમ આવૃત્તિમાં અરેબિક અંકો 0 થી 9 નો શુદ્ધ સંજ્ઞા તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

વિગત	પાનાની સંખ્યા
મુખપૃષ્ઠ	1
શીર્ષક	1
પ્રસ્તાવના	8
કોઠા અને અનુસૂચિ (Tables & Schedules)	12
સૂચિ (Index)	18
સમજૂતી (Explanatory)	2
વિષય સૂચિ	2
કુલ	44

આવૃત્તિ	પ્રકાશન વર્ષ	કુલ પાના	ખંડોની સંખ્યા	શીર્ષક
1	1876	44	1	સૂચીકરણ માટે અને ગ્રંથાલયના પુસ્તકો અને પુસ્તિકાઓની ગોઠવણી માટેની વર્ગીકરણ અને વિષય સૂચિ
2	1885	314	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
3	1888	416	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
4	1891	466	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
5	1894	467	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
6	1899	511	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
7	1911	792	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
8	1913	850	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
9	1915	856	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
10	1919	940	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
11	1922	988	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
12	1927	1243	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
13	1932	1647	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
14	1942	1927	1	દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
15	1951	716	1	ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
15 (પુનઃ મુદ્રિત)	1952	927	1	ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
16	1958	2439	2	ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
17	1965	2153	2	ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
18	1971	2718	3	ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ
19	1979	3385	3	ડ્યૂઈ દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ

ગ્રંથાલય વર્ગીકરણ (ડ્યુઈ દશાંશ વર્ગીકરણ પદ્ધતિ DDC 19th Ed. Part-1)

ઉપરોક્ત કોષ્ટક પરની જાણી શકાય છે કે ડી.ડી.સી. પ્રમ આવૃત્તિની સોળમી આવૃત્તિ સુધી સમયાંતરે ત્રણ અલગ અલગ શીર્ષકની ઓળખાતી હતી. જેમકે પ્રમ આવૃત્તિ (1876) “સૂચીકરણ માટે અને ગ્રંથાલયના પુસ્તકો અને પુસ્તિકાઓની ગોઠવણી માટેની વર્ગીકરણ અને વિષય સૂચિ” શીર્ષક નામે ત્રીજી આવૃત્તિ (1885) ની ચૌદમી આવૃત્તિ (1942) “દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ” શીર્ષક નામે ઓળખાતી જ્યારે પંદરમી આવૃત્તિ (1951, પુન: મુદ્રિત 1952)ની ઓગણીસમી આવૃત્તિ (1979) “ડ્યુઈ દશાંશ વર્ગીકરણ અને સાપેક્ષ સૂચિ” શીર્ષક નામે ઓળખાય છે. પ્રમ આવૃત્તિની પંદરમી આવૃત્તિ (1951, પુન: મુદ્રિત 1952) માત્ર એક જ ખંડમાં પ્રકાશિત હતી હતી જ્યારે સોળમી આવૃત્તિ (1958) અને સત્તરમી આવૃત્તિ (1965) બે ખંડમાં જ્યારે અઠારમી આવૃત્તિ (1971) અને ઓગણીસમી આવૃત્તિ (1979) ત્રણ ખંડો સાથે પ્રકાશિત થઈ છે.

ડી.ડી.સી.ની ઓગણીસમી આવૃત્તિ નીચે પ્રમાણે ત્રણ ખંડોમાં પ્રકાશિત થઈ છે.

ખંડ	ખંડનું શીર્ષક	ખંડની વિશેષતા	ખંડના પાના
1	પ્રાસ્તાવિક : કોષ્ટકો (Introduction : Tables)	કુલ સાત કોષ્ટકો પ્રથમ કોષ્ટક : સામાન્ય પેટા વિભાગો (Standard Subdivisions) બીજું કોષ્ટક : ભૌગોલિક વિસ્તારો (Areas) ત્રીજું કોષ્ટક : વૈયક્તિક સાહિત્ય માટેના પેટા વિભાગો (Subdivisions of Individual Literatures) ચોથું કોષ્ટક : વૈયક્તિક ભાષાઓના પેટા વિભાગો (Subdivisions of Individual Languages) પાંચમું કોષ્ટક : વંશ, જાતિ અને રાષ્ટ્રીય જૂથો (Racial, Ethnic, National Groups) છઠ્ઠું કોષ્ટક : ભાષાઓ (Languages) સાતમું કોષ્ટક : વ્યક્તિઓ (Persons)	રોમન અંકો : lxxxvi ભારતીય અરબી અંકો : 482
2	અનુસૂચિઓ (Schedules)	મુખ્ય વર્ગો, મુખ્ય વર્ગોના વિભાગો (વિષયો), વિષયોના પેટા વિભાગો વિગેરે (000 થી 999)	રોમન અંકો : x ભારતીય અરબી અંકો : 1574
3	સાપેક્ષ સૂચિ (Relative Index)	અનુસૂચિઓ અને કોષ્ટકોમાં સમાવિષ્ટ નોંધપાત્ર પદોની સૂચિ જેમાં વિષય સાથે સંકળાયેલા વિવિધ પાંસાઓને વર્ણાનુક્રમમાં એકબીજાની નજીક ગોઠવવામાં આવે છે.	રોમન અંકો : xiii ભારતીય અરબી અંકો : 1217

દરેક કોષ્ટક અને તેના ઉદાહરણોને નીચે પ્રમાણે સરળ રીતે સમજાવવાં આવ્યા છે.

કોષ્ટક	શીર્ષક	વર્ગીક
પ્રથમ કોષ્ટક : સામાન્ય પેટા વિભાગો (Standard Subdivisions)	Dictionary of Philosophy	વિશ્લેષણ : [100] Philosophy [-03] Dictionary (From Table 1) સંયોજન : 103
બીજું કોષ્ટક : ભૌગોલિક વિસ્તારો (Areas)	Public Libraries in India	વિશ્લેષણ : [000] Generalities [020] Library and Information Sciences [027] General Libraries [027.4] Public Libraries [-54] India (From Table 2) સંયોજન : 027.454
ત્રીજું કોષ્ટક : વૈયક્તિક સાહિત્ય માટેના પેટા વિભાગો (Subdivisions of Individual Literatures)	English Poetry	વિશ્લેષણ : [800] Literature [820] English Literature [-1] Poetry (From Table 3) સંયોજન : 821
ચોથું કોષ્ટક : વૈયક્તિક ભાષાઓના પેટા વિભાગો (Subdivisions of Individual Languages)	Phonology of Bengali	વિશ્લેષણ : [400] Language [490] Other Languages [491] East INd0-European and Celtic Languages [491.4] Modern Indic Language [491.44] Bengali [-15] Phonology (From Table 4) સંયોજન : 491.441 5
પાંચમું કોષ્ટક : વંશ, જાતિ અને રાષ્ટ્રીય જૂઓ (Racial, Ethnic, National Groups)	Ceramic Arts of Gujars	વિશ્લેષણ : [700] The Arts [730] Plastic Arts Sculpture [738] Ceramic Arts [-089] Treatment among Specific Racial, Ethnic, National Groups (From Table 1) [-9147] Gujars (From Table 5) સંયોજન : 738.089 914 7

છઠ્ઠું કોષ્ટક : ભાષાઓ (Languages)	Translation of Bible in Gujarati Muslim Artists	વિશ્લેષણ : [200] Religion [220] Bible [220.5] Modern Versions and Translations [-91471] Gujarati (From Table 6) સંયોજન : 220.591 471
સાતમું કોષ્ટક : વ્યક્તિઓ (Persons)		વિશ્લેષણ : [700] The Arts [704] Special topics of General Applicability in Fine and Decorative Arts [-2971] Islam (Muslims) (From Table 7) સંયોજન : 704.297 1

1.4 ગંધારણ/માળખું (Structure/Format)

ડી.ડી.સી.ની 19મી આવૃત્તિમાં અરેબિક અંકો 0 થી 9 શુદ્ધ સંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આ અંકોનો દશાંશ અંકો તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. ડી.ડી.સી.માં જે વર્ગ નંબર બનાવવામાં આવે છે તે ઓછામાં ઓછા ત્રણ અંકોનો હોય છે. વર્ગ નંબરના ત્રણ અંકો પુરા કરવા જરૂર જણાય તેટલા શૂન્ય '0' નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. જેમ કે મુખ્ય વર્ગોમાં તત્ત્વજ્ઞાન અને સંબંધિત શાખાઓ (Philosophy and related disciplines) માટે વર્ગ નંબર 1 નક્કી કરવામાં આવ્યો છે. આ વર્ગ નંબર માત્ર એક અંકમાં જ છે પરંતુ ત્રણ અંકો પુરા કરવા આ વર્ગની પાછળ બે શૂન્ય '00' નો ઉપયોગ કરવાથી તત્ત્વજ્ઞાન અને સંબંધિત શાખાઓનો વર્ગ નંબર 100 બને છે.

મુખ્ય વર્ગો (એક અંક અને દશાંશ)	મુખ્ય વર્ગો (ત્રણ અંકો)	મુખ્ય વર્ગોના નામ
.0	000	Genetalities (સર્વ સામાન્ય)
.1	100	Philosophy and related disciplines (તત્ત્વજ્ઞાન અને સંબંધિત શાખાઓ)
.2	200	Religion (ધર્મ)
.3	300	Social Sciences (સામાજિક વિજ્ઞાનો)
.4	400	Language (ભાષા)
.5	500	Pure Sciences (શુદ્ધ વિજ્ઞાનો)
.6	600	Technology - Applied Sciences (યંત્ર ઉદ્યોગશાસ્ત્ર (વ્યવહારુ વિજ્ઞાનો))
.7	700	Arts (લલિતકળાઓ)

.8	800	Literature (Belles-Letteres (સાહિત્ય (શુદ્ધ સાહિત્યિક લખાણો))
.9	900	General geography and history and their auxiliaries (સામાન્ય ભૂગોળ અને ઇતિહાસ અને તેના સહાયકો)

યાદ રાખો કે દરેક વર્ગ નંબર દશાંશ છે પરંતુ વ્યવહારિક ઉપયોગમાં વર્ગ નંબરની શરૂઆતમાં દશાંશ ચિહ્ન ‘.’ મુકવામાં આવતું નથી. જોકે વર્ગ નંબરનો ત્રીજા અને ચોથા અંકની વચ્ચે દશાંશનું ચિહ્ન ડોટ મુકવામાં આવે છે પરંતુ છઠ્ઠા અને સાતમા અંકની વચ્ચે દશાંશ ચિહ્ન ડોટ ના મુકતા બન્ને વચ્ચે એક અંક જેટલી જગ્યા રાખવામાં આવે છે. જેમ કે 110.356 921

પ્રત્યેક મુખ્ય વર્ગને વિભાજિત કરવાની દરેક મુખ્ય વર્ગના 9 વિભાગો (divisions) મળે છે જેને વિષયો તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. જેમ કે :

વિભાગો/વિષયો (બે અંકો/દશાંશ અંક)	વિભાગો/વિષયો (ત્રણ અંકો)	વિભાગો/વિષયોના નામ
.11	110	Metaphysics
.12	120	Epistemology, causation, humankind
.13	130	Paranormal phenomena & arts
.14	140	Specific philosophical viewpoints
.15	150	Psychology
.16	160	Logic
.17	170	Ethics (Moral philosophy)
.18	180	Ancient, medieval, oriental
.19	190	Modern Western philosophy

ઉપરોક્ત ટેબલ પરથી જાણી શકાય છે કે મુખ્ય વર્ગના વિભાગોનો વર્ગ નંબર બે અંકોમાં હોવા છતાં ત્રણ અંકો પુરા કરવા માટે એક શૂન્ય ‘0’ નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આમ દરેક મુખ્ય વર્ગને વિભાજિત કરતા કુલ 90 વિભાગો અથવા વિષયો મળે છે.

મુખ્ય વર્ગના દરેક વિભાગને પુનઃ વિભાજિત કરતા પ્રત્યેક વિભાગના 9 ખંડો (Sections) મળે છે જેને પેટા-વિષયો તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે જેમ કે :

ખંડો/ પેટા-વિષયો (દશાંશ અંક)	ખંડો/ પેટા-વિષયો (ત્રણ અંકો)	ખંડો/ પેટા-વિષયોના નામ
.111	111	Ontology
.112	112	
.113	113	Cosmology
.114	114	Space
.115	115	Time
.116	116	Evolution

.117	117	Structure
.118	118	Force & energy
.119	119	Number & quantity

ઉપરોક્ત ટેબલ પરની જાણી શકાય છે પ્રત્યેક ખંડ ઓછામાં ઓછા ત્રણ અંકોનો હોવાની અહીં વર્ગીકરણની પાછળ શૂન્ય ઉમેરવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત નથી.

નોંધ : વર્ગ નંબર 112 નો ઉપયોગ કોઈ પણ ખંડ કે પેટા-વિષય માટે કરવામાં આવ્યો નથી પરંતુ તેને અનામત રાખવામાં આવ્યો છે. વર્ગ નંબર 110 એટલે કે અધ્યાત્મવિદ્યા અંતર્ગત ભવિષ્યમા જ્યારે કોઈ પેટા-વિષય ઉદભવે ત્યારે તે વર્ગ નંબર (112)નો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

ખંડ અવા પેટા-વિષયને વિભાજિત કરતા ઉપખંડ (Sub-Section) મળે છે. જોકે પ્રત્યેક ઉપખંડનો વર્ગ નંબર ઓછામાં ઓછા 4 અંકોનો હોય છે તેની શરૂઆતના ત્રીજા અને ચોથા અંકની વચ્ચે દશાંશ (.)ની સંજ્ઞા મુકવામાં આવે છે જેમ કે :

ઉપખંડો (દશાંશ અંક)	ઉપખંડો	ઉપખંડોના નામ
.111.1	111.1	Existence, essence, substance, accidents
.111.2	111.2	Universal
.111.5	111.5	Nonbeing, nothingness
.111.6	111.6	Finite and infinite
.111.8	111.8	Classical properties of being

ઉપખંડને વિભાજિત કરતા ઉપ-ઉપખંડ (Sub-Sub-Section) મળે છે. જોકે પ્રત્યેક ઉપ-ઉપખંડનો વર્ગ નંબર ઓછામાં ઓછા 5 અંકોનો હોય છે તેની શરૂઆતના ત્રીજા અને ચોથા અંકની વચ્ચે દશાંશ (.)ની સંજ્ઞા મુકવામાં આવે છે જેમ કે રાજકીય પક્રિયાનો વર્ગ સંમક 324.6 છે. જો તેને પુનઃ વિભાજિત કરવામાં આવે તો નીચે પ્રમાણેના ઉપ-ઉપખંડો મળશે.

ઉપ-ઉપખંડો (દશાંશ અંક)	ઉપ-ઉપખંડો	ઉપ-ઉપખંડોના નામ
.324.62	324.62	Suffrage
.324.63	324.63	Electoral systems
.324.64	324.64	Registration and enumeration of voters
.324.65	324.65	Polling
.324.66	324.66	Electoral frauds
.324.68	324.68	Recall

આમ જ્ઞાનવિશ્વને વિભાજિત કરતા મુખ્ય વર્ગો, મુખ્ય વર્ગોને વિભાજિત કરતા વિભાગો/વિષયો, વિભાગો/વિષયોને વિભાજિત કરતા ખંડો, ખંડોને વિભાજિત કરતા ઉપખંડો, ઉપખંડોને વિભાજિત કરતા ઉપ-ઉપખંડો મળે છે. આમ રૂઠા વર્ગસંમકની સૂક્ષ્મ વર્ગસંમક એટલે કે વિષયોની સ્થિતિ અંકિત કરવા માટે સામાન્યની વિશિષ્ટ તરફ જવાની આ પ્રક્રિયા અનંત છે.

1.5 દશાંશ અપૂર્ણાંકના ગુણધર્મો (Feature of Dewey Decimal)

યાદ રાખો કે તમામ દશાંશ અપૂર્ણાંક પૂર્ણ સંખ્યાને અનુસરે છે અને આ અપૂર્ણાંક સંખ્યા પહેલા દશાંશ બિંદુ હોય છે. જેમ કે 25.5 તેને પચીસ ડોટ પાંચ વાંચી શકાય જેમાં 5 એ દશાંશ અપૂર્ણાંક છે અને તેની આગળ દશાંશ બિંદુ છે. એવી જ રીતે, 025 ને શૂન્ય પોઈન્ટ બે પાંચ વાંચવામાં આવે છે અઠવા સરળ શબ્દો માં દશાંશ બે પાંચ એમ વાંચવામાં આવે છે. દશાંશ અપૂર્ણાંકની કેટલીક લાક્ષણિકતા નીચે પ્રમાણે વર્ણવી છે.

1.5.1 દશાંશ અપૂર્ણાંકમાં અંકોનું સ્થાન મૂલ્ય સ્થિર હોય છે :

જો કોઈ સંખ્યા દશાંશ અપૂર્ણાંકની જમણી બાજુ ઉમેરવામાં આવે તો જે સંખ્યા પહેલેથી ઉપલબ્ધ છે તેની સ્થાન કિંમતમાં કોઈ ફેરફાર નહીં. જેમ કે દશાંશ સંખ્યા 25 ની પાછળ 2 ઉમેરવામાં આવે તો નવી દશાંશ સંખ્યા 252 બને છે પરંતુ પહેલેથી જે સંખ્યા ઉપલબ્ધ હતી તે 25 ની સ્થાન કિંમતમાં કોઈ ફેરફાર નહીં. આમ અવાનું કારણ એ છે કે દશાંશ અપૂર્ણાંકની કુલ સંખ્યા ગમે તેટલી હોય પરંતુ જે તે દશાંશ અપૂર્ણાંકની સ્થાન કિંમતમાં કોઈ ફેરફાર નહીં.

1.5.2 દશાંશ અપૂર્ણાંકમાં જમણી બાજુના વધારાના શૂન્યનું મૂલ્ય :

આપણે એ પણ જાણીએ છીએ કે દશાંશ અપૂર્ણાંકમાં અંતે ગમે તેટલા શૂન્ય ઉમેરવામાં આવે તો પણ દશાંશ અપૂર્ણાંકનું મૂલ્ય સરખું રહે છે. દા. ત. 7.5, 7.50, 7.500માં દરેક દશાંશ અપૂર્ણાંક સમાન મૂલ્ય ધરાવે છે. જ્યારે દશાંશ અપૂર્ણાંકોને તેના મૂલ્ય પ્રમાણે ગોઠવાતી વખતે ખુબ જ સાવચેતી રાખવી જરૂરી છે. દા. ત. બે દશાંશ અપૂર્ણાંકો 25 અને 1125 માં પ્રથમ દશાંશ અપૂર્ણાંક 25નું બીજા દશાંશ અપૂર્ણાંક 1125 કરતા વધારે મૂલ્ય છે. આ સમજવા સરળ સૂત્ર એ છે કે બે કે વધારે દશાંશ અપૂર્ણાંકોમાં કોઈ દશાંશ અપૂર્ણાંક સંખ્યાનો પ્રથમ અંક બીજા દશાંશ અપૂર્ણાંક સંખ્યાના પ્રથમ અંક કરતા મોટો હોય તો પ્રથમ દશાંશ અપૂર્ણાંક બીજા દશાંશ અપૂર્ણાંક કરતા મોટો ગણાય પછી ભલે બીજા દશાંશ અપૂર્ણાંક ગમે તેટલી સંખ્યાનો હોય. જેમ કે ઉપરોક્ત ઉદાહરણમાં જોઈ શકાય છે પ્રથમ દશાંશ અપૂર્ણાંક બે સંખ્યા (25)નો છે અને આ દશાંશ અપૂર્ણાંકની પ્રથમ સંખ્યા 2 છે જ્યારે બીજા દશાંશ અપૂર્ણાંક ચાર સંખ્યા (1125)નો છે પરંતુ આ દશાંશ અપૂર્ણાંકની પ્રથમ સંખ્યા 1 છે તેથી પ્રથમ દશાંશ અપૂર્ણાંક (25) બીજા દશાંશ અપૂર્ણાંક (1125) કરતા મોટો ગણાય તેથી આ બંને દશાંશ અપૂર્ણાંકોને તેના મૂલ્યને આધારે ક્રમ મુજબ પ્રમાણે નીચે પ્રમાણે ગોઠવી શકાય.

1125

25

1.5.3 અંકોનું કર્મવાચક મૂલ્ય :

આ પદ્ધતિમાં સંજ્ઞા માટે જે અંકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તેનું કર્મવાચક મૂલ્ય છે એટલે કે એ અંકો માત્ર કર્મ દર્શાવે છે, સંખ્યાત્મક મૂલ્ય નહીં. જેમકે દશાંશ વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં 530 વર્ગીક ભૌતિકશાસ્ત્ર માટે છે. અહીં 530 વર્ગીક કર્મવાચક મૂલ્ય સૂચવે છે એટલે કે તેને દશાંશ પાંચ, ત્રણ, શૂન્ય એમ વાંચવું જોઈએ, નહીં કે પાંચશો ત્રીસ કારણકે આ અંકો માત્ર કર્મ દર્શાવે છે સંખ્યા નહીં. જો કે આ પદ્ધતિમાં તમામ સંજ્ઞા માટે દશાંશ અંકનનો ઉપયોગ નહીં હોવાથી વર્ગીક વાંચતી વખતે દરેક વખતે દશાંશ શબ્દ ન બોલતા માત્ર વર્ગીકની કર્મવાચક મૂલ્ય બોલવામાં આવે છે.

1.5.4 સંજ્ઞા દ્વારા પદાનુક્રમનું ચિત્રણ :

કોઈ પણ વિષયનું મૂલ્ય અઠવા મહત્ત્વ શું છે તે માત્ર સંજ્ઞા દ્વારા જાણી શકાતું નહીં પરંતુ સંજ્ઞા આપણને જ્ઞાન વિશ્વના અન્ય વિષયોની સંબંધિત સ્થિતિ અને સ્થાન નક્કી કરવામાં મદદ કરે છે. કોઈપણ વિષય કેટલો વ્યાપક છે અને કેટલો ગહન છે તે જાણવા સંજ્ઞા આપણને મદદ કરે છે. આ ઉપરાંત કોઈ વિષયનું અન્ય વિષય સાથેનું સંયોજન (Coordination) તો જે તે વિષય

કયા બીજા વિષયનો ભાગ (Subordination) છે તે સંજ્ઞા દ્વારા પણ જાણી શકાય છે. જેમ કે એક વિષયની સંજ્ઞા 3 છે, બીજા વિષયની સંજ્ઞા 33 અને ત્રીજા વિષયની સંજ્ઞા 331 છે. અહીં જે વિષયની સંજ્ઞા 33 છે તે વિષય સંજ્ઞા 3 સાથે સંયોજન ધરાવે છે જ્યારે જે વિષયની સંજ્ઞા 331 છે તે વિષય સંજ્ઞા 33 સાથે સંયોજન ધરાવે છે. આને બીજા શબ્દોમાં એવું કહી શકાય કે વિષય સંજ્ઞા 331 એ વિષય સંજ્ઞા 33 નો ભાગ છે અને વિષય સંજ્ઞા 33 એ વિષય સંજ્ઞા 3 નો ભાગ છે. આમ આ સંજ્ઞાઓ કે વિષયોનો પદાનુક્રમ (Hierarchy) નીચે પ્રમાણે હશે અને આવો પદાનુક્રમ ત્યારે જ શક્ય બને જ્યારે સંજ્ઞા દશાંશ અપૂર્ણાકમાં હોય.

3

33

331

1.6 સંજ્ઞા (Notation) :

વિષયોના વર્ગો અને ઉપવર્ગોના નિર્દેશ માટે સંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સંજ્ઞા એ ચિહ્નો અને પ્રતીકોની કૃત્રિમ ભાષા કે જેનો ઉપયોગ શાબ્દિક સ્તરે રચાયેલ શબ્દો, પદો અને વર્ગોને સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપે કૃત્રિમ ભાષામાં સુચાવવામાં આવે છે. સંજ્ઞા એ ગ્રંથાલયના પુસ્તકોના સંચાલન કે ગોઠવણીને મિકેનાઈઝ બનાવે છે. દશાંશ વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં સંજ્ઞા તરીકે ભારતીય અરબી અંકોની શુદ્ધ સંજ્ઞા એટલે કે 0 થી 9 અંકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો

નોંધ : i. નીચે આપેલ જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

ii. એકમના અંતે આપેલ ઉત્તર સાથે તમારો ઉત્તર ચકાસો.

1. ડી.ડી.સી.ની 19મી આવૃત્તિ કુલ કેટલા ખંડોમાં પ્રકાશિત થઈ છે ? દરેક ખંડની વિશેષતા જણાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. સંજ્ઞા એટલે શું ? ડી.ડી.સી.માં કેવા પ્રકારની સંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ડી.ડી.સી. માં ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા ઈન્ડો-એરેબિક અંકોનું મૂલ્ય કેવા પ્રકારનું છે ?
.....
.....
.....
.....
.....
4. ડી.ડી.સી.ની પ્રમ આવૃત્તિ કયા વર્ષમાં પ્રકાશિત ●ઈ ?
(a) 1876 (b) 1979 (c) 1985 (d) 1971
5. ડી.ડી.સી.ની 19મી આવૃત્તિમાં કુલ કેટલા ખંડોમાં પ્રકાશિત ●ઈ છે ?
(a) 3 (b) 2 (c) 4 (d) 1
6. ડી.ડી.સી.ની 19મી આવૃત્તિમાં કેટલા કોષ્ટકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે ?
(a) 5 (b) 7 (c) 6 (d) 9
7. ડી.ડી.સી.માં જ્ઞાનવિશ્વને કેટલા મુખ્ય ભાગોમાં વિભાજીત કરવામાં આવ્યું છે ?
(a) 10 (b) 9 (c) 90 (d) 1000
8. ડી.ડી.સી.ની 19મી આવૃત્તિ કયા વર્ષમાં પ્રકાશિત ●ઈ ?
(a) 1976 (b) 1979 (c) 1985 (d) 1971

1.7 સારાંશ (Summary)

આ એકમમાં આપણે ડ્યૂઈ ડેસિમલ દશાંશ વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં 19મી આવૃત્તિની માહિતી મેળવી. આ ઉપરાંત DDCની વૃદ્ધિ અને વિકાસ કેવી રીતે થયો, તેની જાણકારી મેળવી. DDC પદ્ધતિમાં 19મી આવૃત્તિનું માળખું, તેના ગુણધર્મો અને સંજ્ઞાની માહિતી મેળવી. આ ઉપરાંત આપણે DDCની શરૂઆતની માહિતી, માળખાથી અવગત થઈએ છીએ.

1.8 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો (Answer of Self-check Exercise)

- (1) ડી.ડી.સી.ની ઓગણીસમી આવૃત્તિ કુલ ત્રણ ખંડોમાં પ્રકાશિત ●ઈ છે. દરેક ખંડ તેની આગવી ખાસિયત ધરાવે છે. પ્રમ ખંડ પ્રાસ્તાવિક અને કોષ્ટકોનો છે. આ ખંડમાં એડિટરની પ્રસ્તાવનાની મુખ્યત્વે ત્રણ ભાગમાં ચર્ચા કરવામાં આવી છે જેમ કે પ્રમ ભાગમાં ડી.ડી.સી.ની ઓગણીસમી આવૃત્તિની લાક્ષણિકતા, બીજા ભાગમાં મૂળભૂત પ્લાન એટલે કે માળખું એટલે કે બંધારણ અને ત્રીજા ભાગમાં વર્ગીકરણના ઉપયોગ માટેની પ્રાયોગિક માર્ગદર્શિકા અંગે વિસ્તૃત ચર્ચા કરવામાં આવી છે. આ ઉપરાંત ગ્લોસરી (પારિભાષિક શબ્દોનો કોશ), ઈન્ડેક્સ અને કોષ્ટકોનો પણ આ ખંડમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ ખંડમાં કુલ સાત કોષ્ટકોની સમજૂતી અને ઉપયોગ કરવાની પદ્ધતિ દર્શાવવામાં આવી છે. પ્રમ કોષ્ટક સામાન્ય પેટા વિભાગો, બીજું કોષ્ટક ભૌગોલિક વિસ્તારો, ત્રીજું કોષ્ટક વૈયક્તિક સાહિત્ય માટેના પેટા વિભાગો, ચોથું કોષ્ટક વૈયક્તિક ભાષાઓના પેટા વિભાગો, પાંચમું કોષ્ટક વંશ, જાતિ અને રાષ્ટ્રીય જૂનો, છઠ્ઠું કોષ્ટક ભાષાઓ અને સાતમું કોષ્ટક વ્યક્તિઓ આમ દરેક કોષ્ટકના નિયમો, વિવિધ પદોની સંજ્ઞાઓ

અને વિષય અનુસૂચિઓ સાથે દરેક કોષ્ટકનો ઉપયોગ અંગેના નિયમોની આ ખંડમાં વિસ્તૃત ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

- (2) વિષયોના વર્ગો અને ઉપવર્ગોના નિર્દેશ માટે સંજ્ઞાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સંજ્ઞા એ ચિહ્નો અને પ્રતીકોની કૃત્રિમ ભાષા કે જેનો ઉપયોગ શાબ્દિક સ્તરે રચાયેલ શબ્દો, પદો અને વર્ગોને સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપે કૃત્રિમ ભાષામાં સુચાવવામાં આવે છે. સંજ્ઞા એ ગ્રંથાલયના પુસ્તકોના સંચાલન કે ગોઠવણીને મિકેનાઈઝ બનાવે છે. દશાંશ વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં સંજ્ઞા તરીકે ભારતીય અરબી અંકોની શુદ્ધ સંજ્ઞા એટલે કે 0 થી 9 અંકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.
- (3) આ પદ્ધતિમાં સંજ્ઞા માટે જે અંકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તેનું ક્રમવાચક મૂલ્ય છે એટલે કે એ અંકો માત્ર ક્રમ દર્શાવે છે, સંખ્યાત્મક મૂલ્ય નહિ. જેમકે દશાંશ વર્ગીકરણ પદ્ધતિમાં 530 વર્ગીક ભૌતિકશાસ્ત્ર માટે છે. અહીં 530 વર્ગીક ક્રમવાચક મૂલ્ય સૂચવે છે એટલે કે તેને દશાંશ પાંચ, ત્રણ, શૂન્ય એમ વાંચવું જોઈએ, નહીં કે પાંચશો ત્રીસ કારણકે આ અંકો માત્ર ક્રમ દર્શાવે છે સંખ્યા નહિ. જો કે આ પદ્ધતિમાં તમામ સંજ્ઞા માટે દશાંશ અંકનનો ઉપયોગ થતો હોવાથી વર્ગીક વાંચતી વખતે દરેક વખતે દશાંશ શબ્દ ન બોલતા માત્ર વર્ગીકની ક્રમવાચક મૂલ્ય બોલવામાં આવે છે.

1.9 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key Words)

- વર્ગીકરણ : વસ્તુ, પદાર્થો, કે સત્વોને એક કર્તા વધારે વર્ગોમાં વિભાજિત કરવું તેવો માર્ગ છે.
- સંજ્ઞા : સંજ્ઞા એ ચિહ્નો અને પ્રતીકોની કૃત્રિમ ભાષા કે જેનો ઉપયોગ શાબ્દિક સ્તરે રચાયેલ શબ્દો, પદો અને વર્ગોને સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપે કૃત્રિમ ભાષામાં સુચાવવામાં આવે છે.

1.10 સંદર્ભ અને વિશેષ વાંચન (Reference and Further Reading)

Dewey, Melvil (1979) Dewey Decimal Classification and Relative index 3 vol 19th ed. Albany: Forest Pres

